

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК V

Рівне – 2017

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. V / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2017. – 89 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА

Особливості поетики та жанрових форм малої прози

Юрія Косача 1920-50-х років 5

ДЕМЧУК НАТАЛІЯ

Мариністична символіка

роману «Майстер корабля» Юрія Яновського 10

КОЗАЧОК АЛІНА

Панський побут у творах Марка Вовчка 19

КОРІНЬ РУСЛАНА

«Текст Бетховена» в ліриці

«Розстріляного Відродження» 1920-1930-х рр..... 26

ЛАЗОРИШИНА НАТАЛІЯ

Літературні містифікації 1920-1930-х років 30

ЛЕПЕХА НАТАЛІЯ

Дебогорій-Мокрієвич як літературний персонаж

роману «Тодір Сокір» Галини Журби 35

МАКСИМЧУК ІВАННА

Відмова від власної культури як шлях до самознищення

(за драмою Лесі Українки «Бояриня»)..... 41

ПАРФЕНЮК ІРИНА

«Людина зупиняє свій час тоді, коли вона щаслива»:

антиутопійні та фантастичні виміри

у романі Яни Дубинянської «Свій час»..... 46

ПОПОВА ДІАНА

Школа і просвіта у творах Олександра Кониського 52

ПРОЦИК ХРИСТИНА

До проблеми осмислення пам'яті роду

в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко 58

РОМАНЮК НАТАЛІЯ

Національні типи у п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло»:

проблема вибору 64

САНДЕР ІРИНА

Соціум проти особистості: драма Чіпки Варениченка

(роман Панаса Мирного та Івана Білика

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?») 69

СОБЧУК ЛЕСЯ

Школа українського перекладу в епоху шістдесятництва..... 73

ТКАЧУК КАТЕРИНА

Мікеланджело Буонарроті: візуальні медіації

в ліриці «шістдесятників»..... 81

ШУСТВАЛЬ ЮЛІЯ

Образ героя в контексті української історії

(за романом Володимира Лиса «Століття Якова»)..... 85

Іванна Максимчук

Науковий керівник – канд. філол. наук Крупка М. А.

ВІДМОВА ВІД ВЛАСНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ШЛЯХ ДО САМОЗНИЩЕННЯ (ЗА ДРАМОЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «БОЯРИНЯ»)

У статті на прикладі драми Лесі Українки «Бояриня» детально аналізується колонізаторський вплив російської культури на особистість української молоді, простежуються зміни в поведінці персонажів, що призводять до цілковитої втрати індивідуальності.

Ключові слова: національність, суспільство, звичаї, традиції, індивідуальність, самозречення.

In the article on the Lesya Ukrainian drama "Boyarynya" detailed analysis of the impact of society on the individual Ukrainian youth, observed changes in the behavior of the characters, leading to a total loss of individual characters.

Key words: ethnicity, society, customs, traditions, identity, self-denial.

Драматична поема Лесі Українки «Бояриня», одна із небагатьох, написана на матеріалі з історії України. Авторка зображує національну історію доби Руїни, коли в результаті підписання Переяславського договору Україна в черговий раз потрапляє під російський вплив.

У ґрунтовній розвідці М. Драй-Хмара детально розглядає літературний контекст твору і приходять до висновку, що поема «Бояриня» співзвучна з іншими текстами про добу Руїни такими рисами: 1) доба Петра Дорошенка; 2) українська національна ідея; 3) українська народна пісня; 4) історична термінологія, переважно московська; 5) історичне джерело – Костомаров; 6) мотив ностальгії; 7) подібність між головними героями; 8) московське оточення й московські звичаї; 9) легенда про Каїна та Авеля [2, 206-207]. Дискурс національного визволення як наскрізна концепція творчості Лесі Українки, на думку М. Шкандрія, доповнюється двома важливими чинниками: фемінізмом та бунтом проти народницьких поглядів [4, 308]. Сучасна дослідниця Л. Демська-Будзуляк аналізує драму «Бояриня» з погляду втілення філософії зради [1, 148]. Рецепція драми Лесі Українки не відображає всіх можливих ракурсів інтерпретації твору, зокрема проблема денационалізації ще не ставала предметом літературознавчого дослідження, що і визначає мету та актуальність нашої статті.

Поетеса ретельно змальовує відносини між двома народами, трагічну й складну долю українців, патріотизм і зраду. У творі відзначаються суттєві розбіжності між двома національностями, що зумовлено різними менталітетами. Проблема конфлікту традиційних культур розкривається через широке залучення етнографічного матеріалу.

Для головної героїні драми «Бояриня» є незрозумілими та дивними побут і звичаї у царській Москві. Дівчина змушена миритися з тими умовами проживання, які поступово сформувалися й утвердилися в родині бояр.

Однак це для неї складне завдання, адже Оксані, яка виросла в українському суспільстві і з дитинства звикла жити вільно й незалежно, не звертаючи увагу на думку заможної знаті, російська столиця зі своїми правилами та нормами здається в'язницею, на перебування у якій вона добровільно погодилася.

Саме тому дівчина називає московських жінок «туркенями», а своє життя характеризує так: «Та се ж якась неволя бусурменська» [3, 35]. Оксану виховували в українських звичаях і традиціях, тому російський побут здається для неї спочатку абсолютно неприйнятним. Дівчині складно усвідомити, чому жінки не можуть перебувати в одній кімнаті з чоловіками, адже в її рідному краї це повсякденна практика, однак в середовищі московських бояр така поведінка вважається ганебною. Для українки ж навпаки, неправильним є те, що вони з матір'ю змушені ховатися, коли в дім заходить сторонній. Оксана з дитинства знала, що це вияв неповаги, адже в Україні господиня зобов'язана привітати гостей.

Однак, з іншого боку, на її думку неприпустимим є те, що молоду дівчину має «поцілувати в уста» старий боярин. Проте її чоловік разом із матір'ю та сестрою вмовляє свою дружину: «Ні, серце, воно так є, та в тім нічого злого, – то тільки звичай!» [3, 34]. Героїня усвідомлює, що потрапила в інше суспільство, де домінують матеріальний добробут, влада і думка інших над моральними цінностями, які були закладені в неї із самого дитинства. Дівчина не хоче і не може зрозуміти того, що її буде цілувати інший чоловік, адже для неї це зрада свого коханого. Відтак для Степана важливіше не потрапити під осуд бояр, а також царя. Його не хвилюють думки і почуття дружини, він турбується про власне становище у соціумі. Чоловік знаходить потрібні слова, щоб переконати Оксану у важливості гарного частування гостей. При цьому він не зважає на почуття жінки. Таким чином складається узагальнений образ дружини, яка має бути вірною своєму чоловікові, але, водночас, вона повинна слухати свого коханого і не суперечити йому.

Герой, який знайомий не лише з московськими звичаями, але й добре пам'ятає українські традиції, усвідомлює, що Оксана не дискримінує його перед боярами. Степан знає, що дівчина кохає його і не зможе завдати шкоди його репутації. Як результат, героїня погоджується почастивати гостей і в такий спосіб стає на шлях самозречення. Дослідниця Леся Демська-Будзуляк зауважує: «Оксана, підтримуючи Степанову філософію і стаючи його дружиною, також іде шляхом зради, тому політична зрада Степана перетворюється на індивідуальну, яка згодом поширюється на Оксану і починає нагадувати небезпечну хворобу, прямим наслідком якої є тотальне внутрішнє рабство» [1, 148]. Вона зі складнощами, але таки переборює себе заради чоловіка, який боїться немилості царя.

Степан знаходить виправдання своїм вчинкам. Він стверджує, що, перебуваючи в Москві, підкорюючись і всіляко підлабузнюючись до царя та знаті, він намагається допомогти Україні та врятувати народ від загибелі. Служба «з-під царської руки» виявляється вдалим прикриттям зради, адже

стає зрозумілим, що герой, перш за все, турбується про власне матеріальне забезпечення. Він виправдовує своє перебування в Москві: «... Нема при чім нам жити на Україні. Самі здорові, знаєте, – садибу сплюндровано було нам до цеглини ще за Виговщини. Були ми зроду й не дуже так маєтні, а тоді й ті невеликі добра утеряли» [3, 9-10]. Однак при цьому жодним чином не згадує про добробут цілого народу, йдеться лише про особисту вигоду.

Степан звик прикриватися своїм батьком, адже той був шанованою людиною. Проте син не здатний продовжити місію батька і виступити захисником рідного краю, бо йому бракує сміливості та відваги. Страх втратити матеріальні достатки затьмарює в ньому будь-які моральні цінності, а також відчуття приналежності до української нації. На думку М. Драй-Хмари: «В особі Степана можна вбачати того українського інтелігента кінця ХІХ та початку ХХ віку, що, втративши почуття національного й одірвавшись од маси, од народу, сам ішов у чуже оточення й переймав чужу культуру, зрікшись своєї рідної» [2, 210]. Герой самознищується, перетворюючись на блазня – «холопа Стьопку».

Степан настільки часто переконує всіх у тому, що своїм підкоренням владі намагається допомогти рідному краю, що й сам починає в це вірити. Він вважає, що своїми діями підтримує народ, однак насправді герой лише принижує українців, показуючи їх меншовартість перед царем. Степан піддається впливу заможних і знатних бояр, в результаті чого втрачає власну думку й індивідуальність загалом.

Через діяльність чоловіка й Оксана змушена пристосовуватися до нового життя. Проте зробити це для неї виявляється надскладним завданням. Дівчина не розуміє багатьох встановлених правил та норм поведінки, особливо її дивує й водночас обурює модель сватання, про яку їй розповідає Ганна. Оксані важко усвідомити те, що в російській столиці молоді люди не можуть вільно зустрічатися і спілкуватися між собою, адже це «не звичай». Так Ганна пояснює героїні місцеві традиції, за якими дівчині не личить навіть розмовляти з нареченим наодинці, ходити в гості до товаришок без старших. При тому дискредитоване навіть поняття дружби, адже боярині не уникають можливості обговорити одна одну навіть у церкві. Ця ситуація дуже вразила Оксану, навіть не стільки сам факт, що обговорювали її вигляд, а те, що все відбувалося у храмі, який для українки є символом святості й рівності всіх соціальних верств перед Богом: «... гріха десь не бояться: в церкві Божій, замість молитися, людей все гудять, а ще й виносяться так благочестям поперед нас...» [3, 22]. Дівчина не боїться висловлювати власну думку і засуджувати те, що, за її переконаннями і моральними цінностями, є неприпустимим.

Героїня вкотре переконується, що потрапила в кардинально чуже суспільство, де неприпустима жодна самотійність. Більше того, будь-які вияви незалежності призводять до всезагального висміювання. Однак спершу Оксана намагається протистояти усталеним нормам. Так, вона не соромиться співати українські пісні: «дуже голосно, по-сільському» [3, 55]. Саме в цей момент дівчина відчуває себе по-справжньому вільною, адже

саме такою її виховували батьки в українській традиції. Оксана звикла до веселощів, вдома вона часто перебувала в колі місцевої молоді і була «перша братчиця в дівочім братстві».

Проте в російській столиці дівчина весь час чує застереження з приводу звичних для неї розваг, то від матері, яка непокоїться, щоб випадково не почувла челядь, то від Ганни, яка стверджує, що в Москві «і зроду не чували, – співати по гаях!..» [3, 28]. І мати, і сестра Степана зазнали тотального впливу знаті і цілковито підкорилися місцевим правилам поведінки. У їхньому домі давно забули про українські традиції, адже тепер найважливішою для них стала рівноправність з російськими боярами.

Ще одним підтвердженням мімікрії виступає те, як Ганна намагається на новий лад перейменувати родичів: Івась – Ванька, Ганна – Аннушка, але не Ганнушка, Оксана – Аксинья чи Аксюша. Для Оксани всі ці імена звучать «якось негарно», саме тому вона просить називати її по-старому.

Також варто відзначити зміни у вбранні героїв, адже з приїздом у столицю вони повинні одягатися не як козаки чи селяни, а як московські бояри. Це викликає психологічний та фізичний дискомфорт у дівчини, яку набагато більше приваблює, можливо, дещо селянський, але традиційний український одяг, аніж пишні коштовні шати.

Оксана тривалий час силкується протистояти цьому незрозумілому і чужому для неї суспільству, проте, зрештою, змушена підкоритися обставинам. До цього її підштовхує саме Степан, який намагається якнайкраще інтегруватись у чужорідне оточення, навіть ігноруючи думки і почуття близьких людей.

Таким чином, різка зміна середовища перебування згубно впливає на моральний стан дівчини. Героїня тяжко переживає розлуку з рідним краєм, відрив від українських традицій і залучення до культури іншого народу.

Вона підкорюється усталеним правилам, проте зрада собі обертається фізичними проблемами – дівчина тяжко хворіє. Саме в цей кризовий момент вона переосмислює своє життя й усвідомлює, що: «Занадто я жаліла... В тім і горе... Якби я мала сили не жаліти, то вирвалась би геть з сії кормиги – і ти б ослобонився від іржі... А так, вже чисто: ні собі, ні людям!» [3, 63-64].

Оксана шкодує про те, що не змогла допомогти своїм співвітчизникам у боротьбі проти царського гніту. Вона стверджує, що разом із чоловіком заіржавіла через свою пасивність. Дівчину гнітить її неспроможність до активної дії, до боротьби. Найскладнішим для неї виявляється те, що вона може проявити свої патріотичні почуття лише на словах, саме тому, коли Степан пропонує їй повернутись в Україну до родини і товаришів, героїня стверджує: «Я й у вічі не насмію їм глянути...» [3, 64]. У цьому проявляється суттєва різниця між Оксаною та її чоловіком. Степан вважає себе палким захисником прав українців, хоча для покращення їх життя не зробив фактично нічого, адже весь час піклувався про власне матеріальне збагачення. Оксана ж, навпаки, звинувачує себе у зрадництві через власну бездіяльність.

Розрив з українською культурою, її звичаями, став для героїні драматичної поеми «Бояриня» своєрідним самозреченням, оскільки вона, українка, піддалася руйнівному впливу Москви. Це призводить до самознищення Оксани, адже відтепер для неї стало неможливим як повернення на батьківщину, так і перебування у чужому світі.

Джерела:

1. Демська-Будзуляк Л. Драма свободи в модернізмі. Пророчі голоси Лесі Українки / Л. Будзуляк-Демська. – К. : «Академвидав», 2009. – 184 с.
2. Драй-Хмара М. Бояриня / М. Драй-Хмара // Літературно-наукова спадщина. – К. : Наукова думка, 2002. – С.203-219.
3. Бояриня : Драм. поема / Л. Українка. Гетьман Іван Виговський : Роман / І. Нечуй-Левицький. – К. : Наук.думка, 1997. – 336 с.
4. Шкандрій М. Фемінізм : «Бояриня» і «Камінний господар» Лесі Українки / М. Шкандрій // Шкандрій М. В обіймах імперії : Російська і українська літератури новітньої доби / пер. П. Таращук. – К. : Факт, 2004. – С.308-318.